

Anna Królik

Studia Doktoranckie Wydziału Ekonomii
i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Globalizacja a sytuacja ekonomiczna kobiet w Meksyku

Streszczenie

Celem artykułu była odpowiedź na pytanie, czy globalizacja ma wpływ na sytuację ekonomiczną kobiet w Meksyku. Omówiono obecnie obowiązujący model życia, a także rozważono jego wpływ na sytuację mieszkańców krajów najuboższych. Obecnie za pomocą mediów informacje bardzo szybko obiegają cały świat i docierają nawet do najdalszych jego zakątków. W związku z tym również w Meksyku zaczynają obowiązywać standardy, z jakimi do tej pory mieliśmy do czynienia tylko w Europie czy Ameryce Północnej. Rola kobiet przestaje ograniczać się do roli żon i matek, zaczynają one być czynne zawodowo i działać społecznie. Społeczeństwo Meksyku czeka jeszcze wiele wyzwań. Aby im sprostać, nie tylko kobiety, ale również mężczyźni powinni zaangażować się w walkę o poprawę sytuacji pracujących kobiet oraz wyrównanie ich szans na rynku pracy. Zjawisko globalizacji pociąga za sobą zmiany we wszystkich sferach życia ludzi na całym świecie. Sytuacja kobiet żyjących w krajach rozwijających się poprawia się z roku na rok głównie dzięki większej świadomości społecznej oraz zrozumieniu potrzebnych zmian. Bardzo istotne jest zaangażowanie państwa, które niestety do tej pory nie odgrywało w tym procesie znaczącej roli. Zgodnie z prognozami sytuacja w nadchodzących latach ma zmienić się na lepsze.

Słowa kluczowe: globalizacja, kraje rozwijające się, sytuacja ekonomiczna kobiet w Meksyku, sytuacja kobiet na rynku pracy, dyskryminacja.

1. Wprowadzenie

Tematem artykułu jest zjawisko globalizacji oraz jego wpływ na sytuację meksykańskich kobiet. Warto zastanowić się, czy sposób, w jaki odbieramy zjawisko globalizacji, nie zależy od tego, w jakim miejscu na kuli ziemskiej żyjemy – czy może być ono podobnie rozumiane i oceniane przez mieszkańców Europy i Stanów Zjednoczonych oraz przez mieszkańców krajów rozwijających się. Jednym globalizacja przynosi wiele korzyści, sprawia, że stają się bogatsi, natomiast dla innych oznacza zwiększanie skali wyzysku i popadanie w jeszcze większą biedę. Należy również zadać sobie pytanie, czy znaczenie w tym względzie ma płeć. Odpowiedź na nie jest twierdząca – to właśnie płeć, miejsce zamieszkania i pochodzenie społeczne odgrywają dużą rolę w procesie globalizacji. Uwidacznia się to szczególnie w społeczeństwach tradycyjnych, przywiązujących dużą wagę do historii, obyczajów i ról społecznych, tj. głównie w krajach Ameryki Południowej. Badaniu poddany został Meksyk – to właśnie z tego miejsca wywodzi się określenie „społeczeństwa macho” rozumiane jako społeczeństwo, w którym prawa nie są równo rozdzielone pomiędzy przedstawicieli obu płci. W społeczeństwie tym ogromną rolę odgrywają stereotypy i przywiązanie do tradycyjnego modelu rodziny, w którym miejsce kobiety jest w domu, a nie w pracy. Powinna ona poświęcać czas dzieciom oraz pracom domowym, a nie rozwijaniu się czy karierze zawodowej. W artykule próbowano znaleźć odpowiedź na pytanie, w jaki sposób kształtuje się sytuacja kobiet w Meksyku w związku z globalizacją oraz z jakimi problemami muszą się one borykać na drodze do rozwoju i kariery zawodowej.

2. Pojęcie globalizacji

Globalizacja jest zjawiskiem interdyscyplinarnym, wieloaspektowym i dynamicznie się rozwijającym [Miklaszewski i Molendowski 2009, s. 17]. Ze względu na swój złożony charakter stała się ona przedmiotem badań wielu naukowców i wciąż budzi wiele kontrowersji. Cytując jednak S. Bergerma: „globalizacja, swobodna wymiana, otwarcie granic, a nawet liberalizacja rynków kapitałowych nie ponoszą odpowiedzialności za wszelkie negatywne zjawiska gospodarcze” [Miklaszewski i Molendowski 2009, s. 17].

Już w 1985 r. R. Robertson zauważył, że „globalizacja jest zespołem procesów współorganizujących świat” [Soboń 2008, s. 8]. Dwie dekady później J. Stiglitz przedstawił bardziej obszerną definicję – „globalizacja jest to w istocie ściślejsza integracja państw oraz ludzi, ogromna redukcja kosztów transportu i telekomunikacji oraz zniesienie sztucznych barier w przepływach dóbr, usług, wiedzy

i (w mniejszym stopniu) ludzi z kraju do kraju. Globalizacji towarzyszy tworzenie nowych instytucji, które obok już istniejących, zaczęły prowadzić działalność przekraczającą granice państw” [Soboń 2008, s. 8]. Podobnie globalizację definiuje D. Levy, zwracając uwagę na wzrost współzależności pomiędzy gospodarkami narodowymi, bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi, przepływem kapitału oraz wpływem rozwoju technologii na możliwość komunikowania się ponad granicami. Według A. McGrewa [1992, s. 15] „globalizacja polega na wielości powiązań i wzajemności oddziaływań państw i społeczeństw tworzących obecny system światowy”.

Globalizacja dotyczy nie tylko rynków towarowych, usługowych, przemysłu czy technologii – wiąże się ona także z powolnym rozpadem terytorium państwowego, zacieraniem się granic i tworzeniem ogromnego ogólnoswiatowego terytorium. Zanika znaczenie przestrzeni geograficznej w kontaktach międzyludzkich. Ze względu na swój ponadnarodowy charakter globalizacja oddziałuje w znaczny sposób na rozwój społeczeństw [*Wokół problematyki...* 1999, s. 145]. Ludzie są zmuszeni do określenia własnej roli w otaczającym ich świecie, są świadkami zmian systemów wartości, zacierania się tożsamości narodowych, w efekcie czego tworzą się nowe tożsamości pochodzące z łączenia różnych kultur [Zdanowski 2000, s. 8]. Od lat 70. XX w. odnotowano wiele zmian w gospodarce światowej. Za najważniejsze wydarzenie tego okresu (1970–2012) uważa się upadek w znacznej części świata systemów totalitarnych. Jest to okres rozwoju demokracji, gospodarki wolnorynkowej, kultury masowej i społeczeństwa konsumpcyjnego. Za najważniejsze osiągnięcie XXI w. zarówno w skali gospodarczej, kulturalnej, jak i społecznej można uznać eliminację znaczenia odległości dzięki rozwojowi nowoczesnych technologii, co spowodowało kurczenie się świata (za: <http://www.p-e.up.krakow.pl/pdf/pe1/masloch1.pdf>, dostęp: 15.08.2015).

Handel międzynarodowy pozwolił na znacznie szybszy rozwój, niż byłoby to możliwe bez niego. Zwiększył się dostęp do edukacji, nowych miejsc pracy, leków oraz lekarzy pierwszego kontaktu. Globalizacja zmniejszyła poczucie izolacji i zapewniła mieszkańcom najbiedniejszych rejonów świata dostęp do wiedzy [Stiglitz 2004, s. 22]. Podczas gdy dochód globalny wzrastał o ok. 2,5% rocznie przyrostowi ludzi bogatych towarzyszył również przyrost ludzi żyjących w skrajnej nędzy [Stiglitz 2004, s. 22]. Zwiększyła się wiedza ludzi na tematy, które kilkadziesiąt lat temu zaprzętały głowy jedynie badaczom [Stiglitz 2004, s. 21]. Dzięki globalnie rozprzestrzeniającej się informacji już bardzo młodzi ludzie są świadomi sytuacji w Azji, Afryce czy Ameryce Południowej. Sytuacja w krajach Trzeciego Świata wywoływała protesty już nie tylko w samych tych państwach, ale również w bogatych częściach świata. Ludzie zauważyli, że globalizacja nie przynosi zakładanych efektów, bogaci bogacą się kosztem

najuboższych. Kraje Zachodu coraz częściej oskarżane są o hipokryzję w związku z polityką prowadzoną wobec najuboższych rejonów świata [Stiglitz 2004, s. 24].

Już prawie 30 lat temu pierwszy prezes Klubu Rzymskiego zajmującego się badaniem problemów globalnych, A. Peccei, sformułował długą listę zagrożeń we współczesnym świecie. Mimo upływu 3 dekad społeczność globalna nie zrobiła tak naprawdę nic, aby z tymi problemami walczyć. Jak stwierdził A. Peccei [1987, s. 71–72], „istnieje w świecie straszliwe pomieszczenie problemów, których korzeni i zakresu nie jesteśmy w stanie uchwycić i z których ludzkość nie może się wyplątać. Są to problemy różnego rodzaju – niekontrolowany przyrost ludności, podziały między narodami, niesprawiedliwość społeczna, głód, ubóstwo, bezrobocie, obsesja rozwoju ekonomicznego, inflacja, kryzysy ekonomiczne i energetyczne, analfabetyzm, anachroniczny system edukacji, bunt młodzieży, alienacja, nadmierny rozrost miast, przestępczość, narkomania, wyścig zbrojeń, wzrost agresywności, korupcja polityczna, biurokratyzacja, degradacja środowiska [...]”. Wszystkie te problemy są wciąż aktualne, a niektóre z nich przybrały nawet na sile w porównaniu z latami 80. XX w. Najmocniej dotyczą one kraje rozwijające się.

W przełomowym pod tym względem 2000 r. postulat wsparcia krajów rozwijających się przełożył się na praktykę – miała wówczas miejsce Światowa kampania o darowanie długów najuboższym krajom, odbyło się także Światowe Forum Socjalne [Stiglitz i Charlton 2007, s. 24], a na Szczycie Milenijnym ONZ zaakceptowano tzw. milenijne cele rozwoju, w tym wyeliminowanie ubóstwa, równy dostęp do edukacji dla chłopców i dziewcząt, powszechną opiekę medyczną czy ochronę środowiska naturalnego. Cele te miały zostać zrealizowane do 2015 r., jednakże niewiele udało się w tej sprawie osiągnąć. Dziewiąta runda negocjacyjna WTO – Runda Doha – określona została mianem rundy rozwoju. W ciągu kilku lat od jej rozpoczęcia nie doszło do wypełnienia podjętych zobowiązań [Stiglitz i Charlton 2007, s. 25].

3. Wpływ globalizacji na społeczeństwo meksykańskie

3.1. Charakterystyka społeczeństwa meksykańskiego

W XXI w. w dobie Internetu, technologii informatycznych i telewizji informacje bardzo szybko obiegają cały świat. Do ludzi żyjących w różnych częściach świata docierają wiadomości na temat „zachodniego” stylu życia, wyzwolenia kobiet i stawiania na pierwszym miejscu kariery zawodowej. Proces globalizacji w Meksyku nie przebiega tak łatwo jak w Europie czy Stanach Zjednoczonych.

Do scharakteryzowania społeczeństwa meksykańskiego wykorzystane zostały wyniki badań przeprowadzonych przez G. Hofstede, dotyczących różnych wymiarów kultury. Pierwszy wymiar (PDI – *power distance index*) oznacza

dystans władzy, określa relacje między podwładnymi a przełożonymi, obywatelami a władzą, wskazuje ponadto na akceptację nierówności społecznych oraz hierarchicznego podziału w życiu osobistym i zawodowym. Wymiar ten przekłada się także na sytuację rodzinną, gdy jedno z rodziców posiada pełnię władzy. Meksyk z wynikiem 81% zalicza się do grupy krajów, w których społecznie akceptowalne są nierówności (za: <http://geert-hofstede.com/mexico.html>). Kolejny wymiar (IDV – *individualism*) określa proporcje pomiędzy dobrem jednostkowym a grupowym (indywidualizm/kolektywizm). Z wynikiem na poziomie 30 społeczeństwo meksykańskie wykazuje tendencję do życia w grupach oraz troskę o szczęście zbiorowości (za: <http://geert-hofstede.com/mexico.html>, dostęp: 15.08.2015). Wymiar trzeci (MAS – *masculinity*) dotyczy rozróżnienia ról społecznych w zależności od płci (męskość/kobiecość). W społeczeństwach kobiecych przykładą się uwagę do uczuć i harmonii, natomiast w męskich do asertywności i siły. W społeczeństwie opisywanym jako męskie obserwuje się duże rozróżnienie ról według płci. Kobietom i mężczyznom przypisane są odpowiednie wzorce zachowań. Meksyk, uzyskując wynik 69%, zalicza się do społeczeństw męskich, w których mężczyźni powinni być silni, zdecydowani i stanowczy zarówno w życiu zawodowym, jak i rodzinnym (za: <http://geert-hofstede.com/mexico.html>, dostęp: 15.08.2015). Ostatni wymiar (UAI – *uncertainly avoidance index*) dotyczy unikania niepewności definiowanej jako lęk przed przyszłością, przed nieznanym, odczuwanie zagrożenia w nowych sytuacjach. Wynik 82% świadczy o tym, że Meksykanie mają bardzo dużą tendencję do unikania niepewności. Charakterystyczna dla krajów tego typu jest niechęć do zmian i innowacyjnych pomysłów.

3.2. Pozycja społeczna kobiet w Meksyku

W XX w. otworzyły się przed meksykańskimi kobietami nowe możliwości. Dla dziewcząt i młodych kobiet otwarte zostały szkoły podstawowe oraz uczelnie wyższe, wzrósł również udział kobiet w zatrudnieniu. Znaczenia nabrało stosowanie środków antykoncepcyjnych, co pozwoliło na lepsze planowanie rodziny. Wydarzenia te znacznie wpłynęły na zmianę sytuacji kobiet [Hasenjurgen i Preuss 1993, s. 63].

P. Bourdieu zauważa, że to rutynowe zachowania sterują codziennym ludzkim życiem, a decyzje i działania, jakie podejmują kobiety i mężczyźni, wiążą się z ich wychowaniem oraz otoczeniem, w którym przebywają. Ich działalność jest zatem warunkowana kulturą, w jakiej wzrastali i jaka ich otacza. Najczęstsze określenie społecznej roli obu płci wyrazić można za pomocą sformułowania *public – man, private – woman*. Rola mężczyzn przypisana jest do sektora publicznego i pracy zawodowej, natomiast kobiet – do tradycji i pracy domowej [Hasenjurgen i Preuss

1993, s. 63]. Znaczący wpływ na społeczeństwo meksykańskie wywarł rok 1968, w którym dokonana się demograficzna rewolucja w Meksyku – po raz pierwszy odnotowano w tym kraju niż demograficzny [Hasenjürgen i Preuss 1993, s. 32–34]. Od 1970 r. zaczęto podkreślać znaczenie kobiet w procesie produkcji i rozwoju społecznym. Także w tym roku zaprezentowane zostały badania E. Boserup, pionierki w dziedzinie społecznego podziału pracy i ekonomicznego rozwoju kobiet. Prace Boserup stały się bardzo ważnym przyczynkiem do koncepcji M. Braig tzw. płciowo neutralnego postrzegania pracy w społeczeństwie. Dzięki Braig poszerzona została definicja pracy także o działania bezpłatnie wykonywane przez kobiety w gospodarstwach domowych [Hasenjürgen i Preuss 1993, s. 63].

W Niemczech istnieje zwrot idiomatyczny obrazujący postrzeganie kobiet w społeczeństwie. Są to tzw. 3 K – *Kinder, Küche, Kirche* (dzieci, kuchnia i kościół). W ostatnich latach takie postrzeganie roli kobiet wywołało żarliwą społeczną dyskusję. Komisarz Unii Europejskiej w latach 2004–2009 ds. zatrudnienia, spraw społecznych i równości szans V. Spidla dodał do kanonu 3 K nowy wyraz, który miał lepiej charakteryzować współczesną kobietę: kariera [Henn 2009, s. 11]. Coraz więcej kobiet zajmuje wysokie stanowiska w firmach oraz w partiach politycznych. Ten trend można także obserwować w krajach Ameryki Południowej, chociaż w mniejszym zakresie niż w krajach rozwiniętych, przy czym należy zwrócić uwagę na budującą rolę systemu demokratycznego w tym względzie. Od 1990 r. odsetek kobiet zasiadających w meksykańskim parlamencie wzrósł z 12 do 36,8% w 2012 r. [*La Encuesta Nacional...* 2012].

W społeczeństwie meksykańskim tradycyjnie przypisywano kobiecie rolę matki i żony. R. Rott w swoich badaniach na temat „zachowań płci i polityki dotyczącej płci na przykładzie struktur pracy” zaprezentował kategorie podrzędności kobiet [Rott 1992, s. 142–149]:

a) obszar publiczny zarezerwowany tylko dla mężczyzn, problematyka szklanych sufitów,

b) model wewnętrzny przeciw modelowi zewnętrznemu (dom – kobieta, praca – mężczyzna), wyraźny podział obowiązków i ról między płciami, przypisanie roli reprodukcyjnej kobietom,

c) zależność kobiet od mężczyzn w różnych dziedzinach życia (prawnej, ekonomicznej, socjalnej czy kulturowej),

d) dyskryminacja obserwowana w obszarze zatrudnienia,

e) mocne oddzielenie pojęcia kobiecości od pojęcia męskości.

Wiele kobiet z feministycznych kręgów w Ameryce Południowej walczy przeciwko takiemu wizerunkowi społecznemu kobiet. Ta walka jest bardzo trudna i wymaga zmian w świadomości i mentalności całego społeczeństwa. Syndrom macho, z którego występowania Meksyk jest powszechnie znany, jest bezpośrednią przyczyną problemów z przeprowadzeniem zmian struktur społecznych. Mimo

wszystko sytuacja kobiet to istotna kwestia dla coraz większych kręgów zainteresowanych. Omawiana zmiana zależy jednak od transformacji reżimu rynkowego, który skutkuje wprowadzeniem nowych technik pracy i przesunięciem produkcji narodowej do korporacji i innych dużych firm [Hasenjurgem i Preuss, s. 150].

3.3. Ocena sytuacji w Meksyku w perspektywie *gender*

Pod koniec ubiegłego wieku wielkie koncerny poszukiwały taniej siły roboczej określanej wtedy jako *trabajadores no moleados* (niezepsutych pracą), która będzie miała wystarczająco dużo energii, aby podołać pracy w okresie *Maquiladora-Boom*. W tym czasie 77% osób zatrudnionych w ogromnych firmach produkcyjnych stanowiły właśnie kobiety [Loeffler 1985, s. 87]. Z uwagi na fakt, że kobiety skoncentrowały się na pracy zawodowej, ich liczba w strukturach zatrudnienia Ciudad Juarez wzrosła do 43,8%, co stanowiło dużo wyższy wynik niż w przypadku innych regionów kraju, a także przekraczało średnią krajową. Złagodzeniu uległy prawa z zakresu ochrony pracowników – rząd pomagał zagranicznym inwestorom, przyznając im ustępstwa w prawie pracy. Do cech pracy kobiet w tym regionie zaliczyć można m.in.: uciążliwe warunki pracy (przestarzałe maszyny, niebezpieczne dla życia i zdrowia pracowników, miejsce pracy nieodpowiadające żadnym normom oraz kilkunastogodzinny czas pracy), niskie zarobki oraz brak możliwości awansu [Loeffler 1985, s. 87]. Formy otwarcia rynku pracy dla kobiet są różnie oceniane. Niektórzy widzą w tym ogromną szansę na rozwój i niezależność finansową kobiet, inni zaś podkreślają niedocenienie pracy zawodowej kobiet [Braig i Barbieri 1992, s. 72].

Charakterystyka gospodarek krajów latynoamerykańskich wskazuje na skupienie większości pracowników w następujących sektorach: usługi finansowe, usługi osobiste i praca domowa [Braig i Barbieri 1992, s. 150]. Pracownicy pierwszego sektora to przede wszystkim kadry, osoby na kierowniczych stanowiskach z wyższym wykształceniem. W sektorze usług osobistych pracują osoby z wykształceniem zawodowym lub średnim. W sektorze nieformalnym dominują natomiast osoby bez formalnego wykształcenia lub z wykształceniem podstawowym – najczęściej pracują one bez umowy o pracę lub na podstawie umowy zlecenie i otrzymują najniższe wynagrodzenie. Większość mieszkańców Meksyku ma niestabilną i ryzykowną pracę oraz osiąga niski dochód [*La Encuesta Nacional...* 2012].

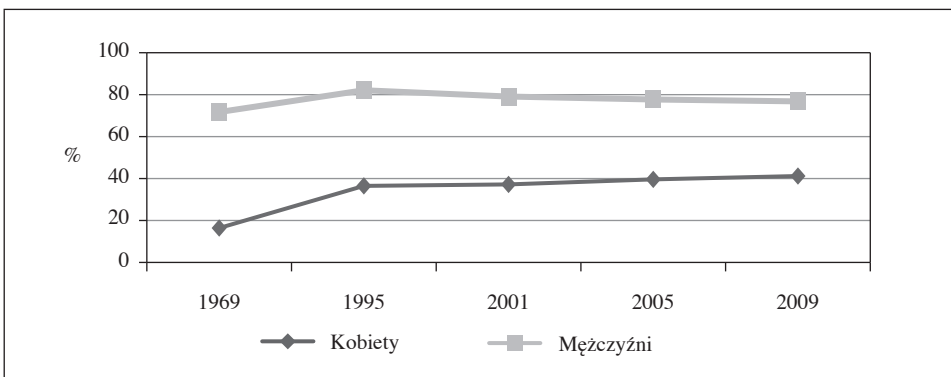
Mimo upływu czasu kobiety nadal wykonują zawody zgodne z ich stereotypowym postrzeganiem [*La Encuesta Nacional...* 2012]. Niewiele kobiet pracuje na stanowiskach kierowniczych, w rolnictwie czy w przemyśle. W Meksyku znaczną część nauczycieli (ponad 60%) stanowią właśnie kobiety. Należy zauważyć, że jest to zawód, w którym kobiety są bardzo dobrze postrzegane ze względu na swoje

zdolności opiekuńcze i wychowawcze. Zadowolający jest również odsetek kobiet zatrudnionych na uniwersytetach (40%), ukazuje to bowiem pozytywny trend w kształceniu kobiet, które przez wiele wieków były pomijane w tym procesie. Niepokojący jest natomiast odsetek kobiet zajmujących się tzw. usługami osobistymi (prawie 70%), ponieważ wskazuje to na dalsze podejmowanie przez kobiety prac w charakterze np. pomocy domowej.

Nie bez znaczenia dla rozwoju zawodowego jest również miejsce zamieszkania. Kobietom zamieszkującym duże miasta bądź ośrodki przemysłowe łatwiej jest znaleźć zatrudnienie. W rejonach przemysłowych nie jest ważne wykształcenie, lecz predyspozycje do wykonywania danego zawodu, dlatego też w tych rejonach stopa bezrobocia wśród kobiet jest o wiele niższa niż średnia krajowa i nieporównywalnie niska w stosunku do obszarów rolniczych [Braig i Barbieri 1992, s. 107].

W Meksyku żyje obecnie ok. 53 mln kobiet i stanowią one 51,3% ogółu społeczeństwa. Liczba kobiet czynnych zawodowo w latach 1969–2009 uległa podwojeniu, a w 2009 r. już 41,22% wszystkich kobiet stanowiły kobiety pracujące (rys. 1). Od 1995 r. liczba pracujących mężczyzn zaczęła nieznacznie spadać, podczas gdy liczba pracujących kobiet ulega tendencjom wzrostowym [La Encuesta Nacional... 2012].

Na tę tendencję wzrostową miały wpływ: wzrost poziomu wykształcenia, spadek liczby posiadanych dzieci, wzrost oczekiwań życiowych i pragnienie niezależności ekonomicznej. Pomimo tych wszystkich stymulujących czynników liczba zatrudnionych kobiet jest nadal prawie dwukrotnie niższa od liczby zatrudnionych mężczyzn [Loeffler 1985, s. 106].

Rys. 1. Odsetek zatrudnionych w Meksyku w latach 1969–2009 według płci

Źródło: opracowanie własne na podstawie [La Encuesta Nacional... 2012].

Aby lepiej zrozumieć sytuację meksykańskich kobiet, należy wziąć pod uwagę także ich sytuację rodzinną. Problem stanowią tradycyjny model rodziny

i wpisana w niego rola kobiety. W tej analizie należy uwzględnić takie czynniki, jak stan cywilny, liczba posiadanych dzieci czy liczba pracujących matek [Loeffler 1985, s. 106].

W związku z tradycyjną rolą kobiet ograniczona jest ich możliwość pracy ze względu na wiek – w niektórych okresach życia kobiety poświęcają czas na wychowanie dzieci. W zatrudnieniu kobiet zaobserwować możemy tendencję wzrostową w ciągu ostatnich 40 lat. Staż pracy, po osiągnięciu którego kobiety przestają pracować, przesunął się o 25 lat – w 1970 r. było to 20 lat, natomiast obecnie 45 lat. W latach 70. minionego stulecia kobiety z przedziału wiekowego 20–30 lat wychodziły za mąż i zakładały rodziny, którym później podporządkowywały swoje życie [La Encuesta Nacional... 2012]. Bardzo istotny w tym względzie jest więc przyrost naturalny. Meksykańskie kobiety, tak jak kobiety na całym świecie, zaczynają odchodzić od tradycyjnego modelu rodziny dla pracy zarobkowej i niezależności finansowej. Zwraca się uwagę na to, że zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet okres od 25. do 35. roku życia to czas zdobywania doświadczenia zawodowego i rozwoju [Braig i Barbieri 1992, s. 105–106].

Na sytuację zawodową kobiet wpływ ma również ich stan cywilny. W społeczeństwie meksykańskim ślub wiąże się z posiadaniem dzieci, a co za tym idzie – z ryzykiem utraty pracy. Kobiety stanu wolnego zatrudniają się głównie w fabrykach, natomiast kobiety zamężne częściej pracują w sektorze usług osobistych. Kobiety posiadające rodzinę uważane są zgodnie z terminologią dużych przedsiębiorstw za „czynniki niebezpieczne”, ponieważ istnieje duże prawdopodobieństwo, że zajądą w ciążę [Junker i Nohlen 1994, s. 149–169]. Zauważyć należy, że wdowy, samotne matki i rozwódki są najbardziej czynne zawodowo. Te kobiety nie mogą liczyć na utrzymanie ze strony partnera i ich motywacja do pracy jest większa.

Główną przeszkodą w pracy zawodowej Meksykanek jest posiadanie potomstwa. Dzieci wymagają opieki, ale także w okresie ciąży możliwości pracy są ograniczone. W sytuacji, gdy państwo nie chroni odpowiednio kobiet w ciąży i młodych matek, jedyną możliwością na kontynuowanie pracy jest rezygnacja z prowadzenia tradycyjnego stylu życia. Rozwiązanie takie nie zawsze jest możliwe, gdyż przywiązanie do tradycji w Meksyku jest bardzo duże [Garcia Gossio 2005, s. 29–33].

W związku ze zmianami zachodzącymi w Meksyku w ostatnich dziesięcioleciach (w analizowanym okresie 1970–2012) dynamicznie spada przyrost naturalny. W 1975 r. kobieta posiadała średnio 5,7 dziecka, zaś w 2011 r. liczba posiadanych dzieci wynosiła zaledwie 2,08. Skala tego zjawiska ma swoje podłoże w zmianach społeczno-gospodarczych i wzroście zatrudnienia kobiet [La Encuesta Nacional... 2012], a także w polityce planowania rodziny [Garcia Gossio 2005, s. 29–33].

Aż 30,7% zatrudnionych kobiet nie posiada dzieci. W grupie wiekowej 20–29 lat aż 61% kobiet nie posiada potomstwa, lecz skupia się na karierze zawo-

dowej. Zjawisko to dowodzi problemu, z jakim boryka się Meksyk. Źle prowadzona polityka prorodzinna i brak ochrony dla matek prowadzą do spadku przyrostu naturalnego i niechęci kobiet do posiadania dzieci. Kobiety świadome, że z momentem urodzenia dziecka tracą szansę na zatrudnienie, odkładają w czasie decyzję o założeniu rodziny [*La Encuesta Nacional...*, 2010, s. 323].

I. Palmer uważa, że na nierówności w sferze zawodowej wpływają bezpośrednio uwarunkowania kulturalne i wyłącza ze źródeł tego problemu uwarunkowania gospodarki rynkowej. Jej zdaniem ilość obowiązków, jakie mają do wypełnienia kobiety ze względu na prowadzenie gospodarstwa domowego, jest ogromna [*La Encuesta Nacional...* 2010, s. 323].

Meksykanki są również często ofiarami przemocy seksualnej, a ich prawa najczęściej nie są w ogóle brane pod uwagę. Pracodawcy wykorzystują to, że kobiety ze względu na ciężką sytuację ekonomiczną są zmuszone do pracy i w związku z tym będą akceptować nawet najgorsze warunki zatrudnienia.

W raporcie Międzynarodowej Organizacji Pracy z 2007 r. opisano sytuację kobiet na rynku pracy. Wyliczane są w nim takie przejawy dyskryminacji kobiet, jak różnice w wynagrodzeniu pomiędzy kobietami i mężczyznami przy wykonywaniu w pracy tych samych czynności czy zajmowaniu tych samych stanowisk oraz nierówności dotyczące hierarchii w miejscu pracy, godzin pracy, kontraktów i umów [*World of Work Report...* 2008, s. 230]. Biorąc pod uwagę wszystkie wyżej wymienione czynniki, można stwierdzić, że pozycja kobiet jest znacznie słabsza niż pozycja mężczyzn i nic nie wskazuje na to, aby w najbliższym czasie ta sytuacja miała ulec zmianie.

Wykształcenie ma ogromne znaczenie dla sukcesu kobiet na rynku pracy. Podczas gdy aż 72,5% mężczyzn z wykształceniem podstawowym znajduje zatrudnienie, w przypadku kobiet odsetek ten wynosi 28,8%. Szanse na zatrudnienie wzrastają zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn wraz z przechodzeniem przez kolejne etapy nauki, jednakże w przypadku mężczyzn różnice te są niewielkie (zaledwie 10 pkt proc. dzieli możliwość zatrudnienia mężczyzny z wykształceniem podstawowym od mężczyzny z wykształceniem wyższym), w przypadku kobiet różnice te są ogromne. Średnio o 10% wzrasta możliwość zatrudnienia wraz z przejściem kolejnego etapu nauki, a różnica pomiędzy możliwością zatrudnienia w przypadku kobiety posiadającej tytuł magistra jest ponad 2 razy większa niż w przypadku kobiety z wykształceniem podstawowym [*La Encuesta Nacional...* 2012].

W 1970 r. aż 30% społeczności Meksyku stanowili analfabeci, w większości kobiety. Obecnie wartości te spadły do 9% w przypadku kobiet i 7% w przypadku mężczyzn [*La Encuesta Nacional...* 2012]. W krajach rozwijających się zdobywanie wykształcenia nie jest ważne tylko z powodu polepszenia swoich warunków materialnych czy zdobycia pracy. Społeczeństwami wykształconymi jest trud-

niej kierować zewnętrznym podmiotom, gdyż są one bardziej świadome swojej pozycji, praw i obowiązków. Bardzo ważne jest również to, że Meksyk jest krajem, który przez wiele wieków znajdował się pod obcym panowaniem i był pozbawiony autonomii. Te naleciałości historyczne wpływają na sposób postrzegania przez Meksykanów własnej nacji.

Częstą przyczyną niskich dochodów wśród kobiet, jak również nierównego podziału dochodu ze względu na płeć, jest niska samoocena kobiet. Kobiety częściej niż mężczyźni zanizają swoje kwalifikacje i nie doceniają się, przez co stawiają się na gorszej pozycji [Ridgeway 2001, s. 240–249]. Na wysokość wynagrodzenia zatrudnionych osób wpływają z góry założone profile pracownicze przedstawicieli obu płci. W przygotowanym przez rząd meksykański w 2008 r. raporcie na temat nierówności w społecznym podziale pracy z uwzględnieniem analizy z perspektywy *gender* wskazuje się kilka czynników wpływających na ten stan [Braig i Barbieri 2004, s. 162–163]. Duże znaczenia ma wiek osoby ubiegającej się o pracę. Wraz z upływem lat pracy mężczyźni zarabiają więcej. W przypadku kobiet sytuacja wygląda inaczej. W okresie, w którym wynagrodzenie mężczyzn wzrasta najszybciej, kobiety najczęściej decydują się na zakładanie rodziny, co w warunkach meksykańskich oznacza rezygnację z kariery zawodowej na kilka lat. Drugim czynnikiem jest miejsce zamieszkania. Uśredniając: mieszkańcy obszarów miejskich zarabiają prawie 30% więcej niż ludzie zamieszkujący małe miasta i wsie. W przypadku mężczyzn różnica ta wynosi 28%, natomiast w przypadku kobiet 36%. Jako trzeci czynnik wymieniono długość trwania nauki. Wraz ze wzrostem lat nauki rośnie także wysokość osiąganego dochodu. Każdy rok nauki skutkuje wzrostem poziomu wynagrodzenia o 2%. Znaczenie ma ponadto stan cywilny. Należy podkreślić, że mężczyźni posiadający rodziny zarabiają średnio o 5–6% mniej niż ich koledzy stanu wolnego. Ta różnica w wynagrodzeniu skutkuje również poszukiwaniem pracy przez kobiety zamężne w celu zwiększenia dochodu rodziny. Co ciekawe, kobiety zamężne zarabiają więcej niż wdowy, rozwódki czy samotne matki.

Dzięki prowadzonym co roku badaniom dotyczącym poziomu wynagrodzenia kobiet i mężczyzn w Meksyku odnotować można coroczną różnicę na poziomie ok. 30% w wynagrodzeniu przedstawicieli obu płci. W 2011 r. mężczyźni zarabiali średnio o 26% więcej niż kobiety, piastując te same stanowiska [Braig 2004, s. 170; *La Encuesta Nacional...* 2012].

Z badań wynika, że kobiety pracują więcej niż mężczyźni – przy założeniu, że w dzienny czas pracy wlicza się zarówno czas pracy zawodowej, jak i czas wykonywania obowiązków domowych. Sumując te dwa czynniki, uzyskujemy średni tygodniowy czas pracy meksykańskiej kobiety wyższy o 10,5 godziny niż w przypadku mężczyzn. Warto zaznaczyć, że ta prawidłowość utrzymuje się we wszystkich badanych grupach wiekowych. Kolejną wartą podkreślenia informacją

jest fakt, że mężczyźni nieżonaci poświęcają więcej czasu na obowiązki domowe. Jak wskazują badania, ok. 55% mężczyzn żonatyh pomaga w pracach domowych, w przypadku rozwodników odsetek ten wzrasta do 67%, a w przypadku kawalerów – do 63%. W przypadku kobiet niezależnie od stanu cywilnego praca domowa traktowana jest jako ich obowiązek [La Encuesta Nacional... 2012]. Warto wspomnieć także o badaniach na temat związku między wykształceniem mężczyzn a ich udziałem w pracach domowych. Z badań INEGI wynika, że im wyższy poziom wykształcenia osiągają mężczyźni, tym ich udział w wykonywaniu obowiązków domowych jest wyższy [La Encuesta Nacional... 2012]. Biorąc pod uwagę ilość wykonywanych obowiązków i długość pracy, niesprawiedliwy wydaje się poziom dochodu osiąganego przez kobiety. Pomimo że pracują one więcej, otrzymują niższe wynagrodzenie niż mężczyźni.

Prawa pracowników w Meksyku nie są respektowane oraz właściwie chronione. Większość umów o pracę jest symulowana przez firmy, a zawarte w umowach założenia są nieprzestrzegane. Bardzo rzadko spotkać się można w Meksyku z przestrzeganiem praw kobiet czy zawieraniem w umowach o pracę klauzuli specyficznych dla tej płci, dotyczących np. krótszego czasu pracy dla młodych matek, gwarantowanego urlopu macierzyńskiego czy dłuższych przerw w pracy [Blanke 2009, s. 48]. Od lat 80. XX w. organy miejskie oraz państwowe starają się zapewnić równy dostęp do rynku pracy dla wszystkich obywateli Meksyku. Z uwagi jednak na bardzo duże luki prawne oraz korupcję wiele spraw załatwianych jest „za zamkniętymi drzwiami”. Prywatni inwestorzy otrzymują dodatkowe prawa ze względu na korzyści, jakie dana inwestycja (np. budowa nowej fabryki) może przynieść miastu czy nawet całemu regionowi.

Szczególnie ciężka jest sytuacja kobiet w ciąży i młodych matek na rynku pracy. W momencie, gdy tylko informacja o ciąży pracownicy zostanie przekazana kierownictwu, kobieta ta traci pracę. Młode matki także nie mają zbyt wielu szans na podjęcie pracy, gdyż możliwości oddania dziecka do żłobka są znikome ze względu na koszty. Kobiety te najczęściej na kilka lat zostają więc wykluczone z rynku pracy [Braig i Barbieri 2004, s. 162].

I. González Nicolás, pracownica Instytutu Friedrich-Ebert-Stiftung w Meksyku, zaznaczyła, że przede wszystkim nieprzestrzegane są prawa kobiet dotyczące posiadania dzieci. Badania lekarskie przed podjęciem pracy opierają się wyłącznie na przeprowadzeniu testu ciążowego. Kobiety utwierdza się każdego dnia w przekonaniu, że posiadanie dziecka będzie się wiązało z utratą pracy. Tym sposobem kobietom, szczególnie pochodzącym z niskich warstw społecznych, nie pozostawia się innego wyboru, jak odłożenie planowania rodziny na później, o ile to „później kiedyś nastąpi” [Braig i Barbieri 2004, s. 17]. El Instituto Nacional de las Mujeres (INMUJERES) zainicjował w 2003 r. program prowadzący do zmiany praw kobiet pracujących. Cała sytuacja została nagłośniona, a dokument

został podpisany przez 177 państwowych i międzynarodowych przedsiębiorstw. Po kilku latach można ocenić, że jego założenia nie są zasadniczo spełniane i niewiele przedsiębiorstw próbowało wprowadzić je w życie.

4. Zakończenie

Odpowiedź na pytanie, czy globalizacja ma wpływ na sytuację meksykańskich kobiet, jest twierdząca. Należy jednak podkreślić, że w Meksyku ogromny wpływ na sytuację kobiet mają uwarunkowania kulturowe. Meksykanie są ludźmi przywiązanymi do tradycji i stereotypowych ról kobiet oraz mężczyzn.

Wraz z nasilaniem się zjawiska globalizacji od 1970 r. odnotowuje się coraz większą liczbę pracujących kobiet. W dużej mierze podejmują one pracę w fabrykach produkcyjnych lub jako służące, a ich praca nie ma służyć rozwojowi zawodowemu, lecz poprawieniu kondycji finansowej rodziny. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że Meksykanki nie pozostają bierne, mierząc się z tym zjawiskiem. Zaczynają organizować się w związki zawodowe i różne ugrupowania. Chcą wyrażać swój głos na arenie zarówno krajowej, jak i międzynarodowej. Chcą być usłyszane przez innych i otrzymać odpowiednie prawa i możliwości samorozwoju. Chcą być niezależne finansowo od mężczyzn i traktowane tak jak oni w miejscach pracy.

Meksyk ma jeszcze wiele zadań do wykonania. Przede wszystkim potrzebny jest wzrost świadomości i poparcia społecznego w kwestii poprawy sytuacji kobiet. Nie tylko kobiety, ale również mężczyźni powinni zaangażować się w walkę o poprawę sytuacji pracujących kobiet oraz wyrównanie ich szans na rynku pracy. Mężczyźni powinni zdawać sobie sprawę z pracy, jaką wykonują ich żony, matki, siostry czy córki w domu, i wspomagać je w wykonywaniu tych obowiązków, tak aby dzięki większej ilości wolnego czasu mogły skupić się również na sobie i własnym rozwoju. Organy państwowe powinny dążyć do uregulowania prawnego takich kwestii dotyczących pracy kobiet, jak: ochrona kobiet ciężarnych, dostosowywanie miejsc pracy dla kobiet w ciąży, prawo do urlopów macierzyńskich. Władze państwowe nie powinny pozwalać na sytuacje, jakie zachodzą w wielkich fabrykach i halach produkcyjnych (*Maquiladoras*) i brać udział w walce o poprawę sytuacji kobiet w Meksyku. Dopiero przy współdziałaniu rządu i całego społeczeństwa sytuacja kobiet w tym „męskim świecie” będzie mogła ulec zmianie.

Literatura

- Blanke S. [2009], *Gewerkschaften: attraktiver durch Genderarbeit. Erfahrungen aus Mexiko*, LIT, Bonn.
- Braig M. [2004], *Mexiko heute. Politik, Wirtschaft, Kultur*, Vervuert, Frankfurt am Main–Madrid.
- Braig M., Barbieri T. [1992], *Mexiko – ein anderer Weg der Moderne. Weibliche Erwerbsarbeit, häusliche Dienste und Organisation der Alltags*, Institut LAI, Köln.
- Garcia Gossio M.I. [2008], *Género y participación política. El caso de Rosario Robles Berlanga*, Participat y Governence, Tecnológico de Monterrey, México.
- Hasenjürgen B., Preuss S. [1993], *Frauenarbeit Frauenpolitik in Afrika, Asien, Lateinamerika und Osteuropa*, Internationale Diskussionen, Westfälisches Dampfboot, Muenster.
- Henn M. [2009], *Die Kunst des Aufstiegs. Was Frauen in Führungspositionen kennzeichnet*, Campus, Frankfurt am Main.
- Junker D., Nohlen D., Sangmeister H., [1994] *Lateinamerika am Ende des 20. Jahrhunderts*, Beck, Muenchen.
- La Encuesta Nacional de la Ocupación y Empleo* [2010], INEGI, México.
- La Encuesta Nacional de la Ocupación y Empleo* [2012], INEGI, México.
- Loeffler M. [1985], *Teilprojekt: Struktur der Frauenarbeit in Mexiko*, Friedrich-Loeffler-Institut, Berlin.
- McGrew A.G. [1992], *Conceptualizing Global Politics [w:] Global Politics*, red. A.G. McGrew, P.G. Lewis, Polity Press, Cambridge.
- Miklaszewski S., Molendowski E. [2009], *Gospodarka światowa w warunkach globalizacji i regionalizacji rynków*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Peccei A. [1987], *Przyszłość jest w naszych rękach*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- Ridgeway L. [2001], *Interaktion und die Hartnäckigkeit der Geschlechter-Ungleichheit in der Arbeitswelt*, Sonderheft, Westdeutscher Verlag, Wiesbaden.
- Rott R. [1992], *Geschlechterverhältnis und Geschlechterpolitik am Beispiel von Arbeitsstrukturen*, Humboldt, Frankfurt.
- Soboń P. [2008], *Problematyka pomocy publicznej w wybranych sektorowych programach operacyjnych funduszy strukturalnych*, „Zeszyty Naukowe Zakładu Europeistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie”: *Szkice z dziedziny nauki*, red. A. Jurkowska, M. Szewczyk, nr 3(8).
- Stiglitz J.E., Charlton A. [2007], *Fair trade. Szansa dla wszystkich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Stiglitz J.E. [2004], *Globalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wokół problematyki integracji europejskiej* [1999], red. S. Bielański, T. Biernat, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- World of Work Report* [2008], ILO, Geneva.
- Zdanowski J. [2000], *Kultury pozaeuropejskie i globalizacja*, Elipsa, Warszawa.

Globalisation Affects the Economic Situation of Mexican Women

(Abstract)

The purpose of the article was the answer to determine whether globalization has an impact on the economic situation of women in Mexico. It also presents the current model of life and its impact on the situation of people in the poorest countries. Today, thanks to the media, information quickly orbits the entire globe, reaching even its remotest corners. Therefore, in Mexico they are beginning to apply standards which until recently were only applied in Europe or North America. The role of women is no longer confined to the role of wives and mothers, they are becoming professionally and socially active. However, there is still a lot to be done in Mexico. First of all, there is a need for greater understanding and support of society as a whole. Men and women alike should get involved in the fight to improve the situation of working women, as well as creating equal opportunities for them on the labour market. The phenomenon of globalisation involves changes in all spheres of life all over the globe. The situation of women living in developing countries is improving every year, mainly due to greater public awareness and understanding of the necessary changes. The role of the State, which has to this point been negligible, is also of great importance. However, the forecasts are very positive and show there will be a change for the better in the coming years.

Keywords: globalisation, developing countries, women's economic status in Mexico, situation of women on labour market, discrimination.